

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE EKONOMİYE VERİLEN ÖNEM:
İKTİSAT VEKÂLETİNİN KURULMASI (1920–1922)**

Arş. Gör. Cem Doğru *

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Kurtuluş Savaşı sırasında bir kurum olarak İktisat Vekâleti'nin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma ilk olarak vekâletin bir kurum olarak ortaya çıkışını tartışmaktadır. Daha sonra Kurtuluş Savaşı sırasında vekâletin kurumsal faaliyetleri ele alınmaktadır. Son olarak çalışma 1920-1922 yılları arasındaki iktisat vekâletinin performansının incelenmesi ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat Vekâleti, Milli İktisat, Kurtuluş Savaşı, İktisat Vekâleti'nin Kurumsal Faaliyetleri

ABSTRACT

The main purpose of this study is to analyze ministry of economy as an institution during the Independence War. To begin with, the paper will discuss the appearance of the ministry as an institution. Then the study analyzes institutional works of the ministry during the Independence War. The study ends with the the analysis of the performance of the ministry of economy between 1920-1922.

Key Words: Ministry of Economy, National Economy, Independence War, The Institutional Works of the Ministry of Economy.

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat, İstanbul

1. Giriş

Bir ekonominin performansını izlemek ve değerlendirmek için sadece mikro ve makro göstergelere bakmak yeterli değildir. Aynı zamanda ekonominin performansını değerlendirebilmek için iktisadi kurumların da incelenmesi gerekmektedir. Çünkü kurumların aldıkları iktisadi kararlar (iktisadi ajanların kararları) ekonominin bütününe etkiler. İster doğrudan üretimin ticari hayatın içinde olsun, ister sadece ekonomide denetleme ve düzenleme rolünü üstlensin bu kurumların başında devlet gelir. Devlet ise; İktisat Vekâleti (ekonomi bakanlığı) gibi önemli bir kurum ile bu rolü yürütür.

Bu açıdan bakıldığında İktisat Vekaleti siyasi alanda, ekonomi ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi anlama yolunda bir anahtar görevi görmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu rol daha da büyümektedir.

20. yüzyılın başlarında ekonomi bakanlıkları ticaret, sanayi, tarım, maden ve orman işlerini kapsayan geniş bir iktisadi alandan durumdadırlar. Bu geniş sorumluluğa karşın “*birakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*” anlayışının döneme hakim olması nedeniyle devletin ekonomideki rolü ön plana çıkmamıştır.

1929 Dünya Bunalımı ile birlikte devletin ekonomideki rolü başka bir deyişle ekonomi bakanlığının da fonksiyonları artmaya başlamıştır. Devlet doğrudan yatırımcı ve üretim yapan bir görevi benimserken ekonomi bakanlığının yapısında da bir takım değişiklikler görülmüştür. Örneğin; tarım ve sanayi işleri, bakanlığın bünyesinden ayrılarak ayrı bakanlık olarak örgütlenmişlerdir. Ülkemizde İktisat Vekâleti de bu süreçten geçmiştir.

Ekonomi Bakanlığı aracılığıyla devletin ekonomideki rolü 1970’li yılların ortasından itibaren değişmeye başlamış, küreselleşme ile birlikte elli yıl öncesine göre farklılaşmıştır. Günümüzde ekonomi bakanlığının görevlerini aşağıda belirtildiği gibi tanımlamamız mümkündür:

1. Ekonomik gelişim için yol gösterici ilkeleri belirlemek.
2. Çeşitli ekonomik sektörler için öncelikleri ve amaçları tanımlamak.
3. Kamu yararına ekonomik regülasyon (düzenleme) ve denetim politikalarını tespit etmek.
4. Dış ticaretin gelişmesi için çeşitli programlar ve stratejiler hazırlamak ve bunları uygulamak.
5. Özelleştirmelerde aktif rol almak.
6. Serbest rekabet koşullarının işlerlik kazanmasını sağlamak.
7. Ekonomik düzenin en önemli unsuru olan genel fiyat hareketlerini takip etmek.

2. İktisat Vekâleti'nin Kurum Olarak Ortaya Çıkışı

İktisat Vekâletinin kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne kadar uzanmaktadır. Ancak İktisat Vekâletinin bir kurum olarak ortaya çıkmasında Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan İaşe Nezareti'nin rolü büyük olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda iktisadi konularla ilgili bir nezaretin açılması 19.yüzyılın ortalarında gündeme gelmiştir. Fakat bu nezaretin açılıp açılmayacağı konusunda tereddütler yaşanmıştır. 1838 yılında Hariciye Nezaretine bağlı olarak ziraat ve ticaret alanları ile ilgili Meclis-i Ziraat ve Ticaret, bir yıl sonra da Nezaret-i Ticaret (Ticaret Nezareti) kurulmuştur. Ancak bu nezaret ilk dönemlerde sadece ticari davalarla ilgilenen bir kurum olmuştur.

1846 yılında Ziraat Vekâleti kurulmuş, daha sonra Ticaret Nezaretinin bünyesine dahil olmuştur. İlerleyen dönemlerde İktisat Vekâletinin temelini oluşturan bu iki nezaret, ayrı nezaretler olarak varlıklarını sürdürmüş olup, 1911-1920 yılları arasında Ticaret ve Ziraat Nezareti adı altında faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin merkez heyetini teşkil eden daireler şunlardı:

Ticaret, Sanayi, İstatistik, Orman, Ziraat ve Meâdin Müdüriyeti Umumiyeleleri; Orman, Ziraat müfettiş-i umumilikleri; Meclis-i İdare; Orman, Meâdin, Ziraat heyet-i Fenniyeleri; Hukuk Müşavirliği; Baytar, Sicil, Tahrirât, Muhasebe, Evrak Müdüriyetleri.

Ancak bu kurumsal yapılanma ekonominin tamamı için yeterli görülmemiştir. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan ihtiyaçları Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin karşılamakta yetersiz kalması üzerine, İaşe Nezareti kurulmuştur.

Bu çalışmalar Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan İktisat Vekâletinin temelini teşkil etmiştir.

İktisat Vekâletinin temeli 1 Ocak 1917 tarihinde oluşan ve 24 üyeden meydana gelen "İktisadiyyat Meclisi" ile atılmıştır. Savaşın yol açtığı sıkıntılar nedeniyle meclis, ekonomide devletin müdahalesini ve artan rolünü onaylarken liberalizmi reddetmiştir (Toprak, 2003:179-180):

Ancak bu meclisin sadece danışma niteliğine sahip olması nedeniyle, daha etkin bir nezaretin kurulması gündeme gelmiştir. Savaş sırasında iaşelerin üretiminde ve dağıtımında yaşanan sıkıntılar göz önüne alınarak, iaşe dağıtımını tek bir çatı altına toplamak için Ticaret ve Ziraat nezaretinin yerine "*Umur-ı İktisad Nezareti*"nin oluşturulması kararlaştırıldı. Nezaret iaşe işi dışında iktisadi reformları yürütecek, iç ve dış iktisat politikalarını yönlendirecek, ülke ekonomisinin geliştirilmesine yönelik önlemleri ve ilkeleri kararlaştıracaktı (Toprak, 2003:184).

Ancak 1918 yılında aynı görevi yürütebilecek, ayrıca fiyat artışının önlenmesi ve gıda sağlayacak İaşe Nezareti kurulmuştur.

3. Kurtuluş Savaşı ve İktisat Vekâleti

1920 yılında Yeni Türk Devleti'nin temelini atılmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kötü bir miras devralınmıştır. Balkan Savaşları ile başlayan ve 1918 yılında sona eren savaşlar sonunda, ülkenin kaynakları tükenme noktasına gelmiştir. Bu nedenle ilk bakışta ülkenin ekonomik, mali kaynakları ve nüfus kaybı yeni bir savaşı kaldıramayacak gibi görülmüştür. Devralınan bu kötü ekonomik miras, sınırlı bir kaynak ile milli mücadelenin sürdürülmesini zorunlu kılmıştır. Ülkede elde kalan kaynaklardan optimum fayda sağlamak için bir takım tedbirlerin alınması gerekliydi. Savaş sırasında ülkede tarım ve sınırlı sayıda sanayi tesislerinde üretim yapılması, bir düzen oluşturulması ve milli bir iktisat politikasının gerçekleştirilmesi için bir İktisat Vekâletinin kurulması gündeme gelmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanmış ve toplandıktan 9 gün sonra 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" ile 11 vekâlet oluşturulmuştur. Ticaret, sanayi, ziraat, orman, veteriner ve maadin (madenler) ile ilgili işleri yürütmek üzere Türkiye'de ilk kez bir İktisat Vekâleti oluşturulmuştur. Ayrıca vekâlet içerisinde ziraat, orman ve baytar (veteriner) genel müdürlükleri de yer almıştır. Mecliste yapılan seçim sonucunda İktisat Vekâleti'ne Kastamonu milletvekili Yusuf Kemal Bey (Tengirşek) seçilmiştir.

Dikkati çeken ilk unsur, vekâletin ticaret, sanayi, ziraat, orman, veteriner ve maadin işlerini üstlenmiş olmasıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında İktisat Vekâleti'nin bünyesinde bu ekonomik faaliyetlerin toplanmasının en önemli nedeni, bu faaliyetler arasında uyum ve işbirliğinin sağlanmasıdır. Bu altı iktisadi faaliyetini vekâlet 1924 yılına kadar sürdürmüştür.

İktisat Vekâleti tesis edildikten sonra vekâlete bağlı olarak 3 kişiden oluşan İktisat Encümeni kurulmuştur. 9 Mayıs 1920 tarihinde encümen başkanlığına Yunus Nadi Bey (İzmir),mazbata muharrirliğine Celal Bey (Saruhan) ve katipliğine Ömer Bey (Saruhan) seçilmiştir. İlerleyen dönemlerde encümen üyeleri değişmiş olsa da, ülkenin ekonomik kararlarının alınmasında İktisat Vekâletine yardımcı olmuştur. Encümen kurulmasından 16 Nisan 1923 tarihine kadar 38 mazbata (kararname) hazırlamıştır. Bu encümenin en önemli özelliği, iktisadi konularda hazırlanacak konuların hazırlanmasında ve düzenlenmesinde aldığı roldür.

4. İktisat Vekâleti'nin Kurtuluş Savaşı Sırasındaki Kurumsal Faaliyetleri:

İktisat Vekâleti'nin Kurtuluş Savaşı sırasında yaptığı çalışmalarını beş ana başlıkta toplayabiliriz:

1. Savaşın finansmanı için Maliye Bakanlığı ile ortaklaşa yaptığı çalışmalar
2. Tarımın gelişmesi için yaptığı çalışmalar
3. Ormancılığın gelişmesi için yaptığı çalışmalar
4. Hayvancılığın gelişmesi için yaptığı çalışmalar
5. İşçi hakları konusunda yaptığı çalışmalar

4.1. Savaşın Finansmanı ve Maliye Bakanlığı ile Yapılan Çalışmalar

Bağımsızlık mücadelesinin başlamasıyla ülke I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi savaş ekonomisi düzenine geçmiş, ancak savaş ekonomisini yürütecek sanayi tesisinin sayısı Anadolu'da oldukça sınırlı olması nedeniyle, ordunun silah, cephane, kıyafet ve yiyeceklerle donatılması sorunu ön plana çıkmıştır. Özellikle silah ve cephane için döviz arttırıcı tedbirlerin süratle alınması gerekliliğine karşın, en önemli ihracat merkezi olan Ege bölgesi Yunan işgali altında olduğundan, buradan döviz girdisi sağlanamamıştır.

İktisat Vekâleti'ne bağlı bir birim olan İktisat Encümeni savaşın finansmanı ilgili bu sorunları aşmak amacıyla, Maliye Encümeni ile bazı ortak çalışmalar yapmıştır. Bu ortak çalışmaların sonucunda iki mazbata hazırlanmıştır: İhracat Rüsümü ve Ardiye (Depo) Resminin 10 misline çıkarılması hakkındaki kanun layihaları.

İhracat Rüsümü kanun tasarısının amacı, bütçe açığını kapatabilmek, savaşın finansmanı için yeni bir gelir kaynağı yaratmak ve yurt dışına mal çıkışını engellemektir. Maliye Vekâletinin yaptığı hesaba göre 1914'ten 1920 yılına kadar altın ve eşya fiyat farkının artması nedeniyle, gümrük vergisi ortalama %2.5'a inmişti. Bu nedenle İktisat Encümeninde gümrük resminin 5 misliden daha fazla arttırılması gündeme gelmiş, fakat iktisadi hayata darbe vuracağından (fiyatların artmasına neden olacağından tüm vergi yükünün halka binmesi nedeniyle) 5 misli üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Mecliste kanunun görüşülmesinde İktisat Encümeni Kütahya milletvekili Ragıp Bey, halıcılığı ve kilim sanatlarını teşvik etmek ve Avrupa'ya yapılan ihracatı arttırmak amacıyla, bu sanat dallarından ihracat resmi konmamasını istemiştir. Bir kısım milletvekili ise, hayvancılıktan daha az ihracat resmi alınmasında ısrarlı olmuşlardır. Yapılan görüşmeler sonucunda,

kanun ile Anadolu'dan dış ülkelere ve işgal altındaki bölgelere ihraç olunacak mevaddan (maddeler) %1 oranında ihracat resmi alınması kabul edilmiştir.

İktisat Encümeninin Muvazene-i Maliye Encümeni ile birlikte çalıştığı ikinci kanun tasarısı, Ardiye resminin 10 misline çıkarılmasıyla ilgili kanundur. 2 Ağustos 1920 tarihinde kabul edilen kanuna göre, ticari eşyanın ambara teslim günü dahil olmak üzere bir hafta geçtikten sonra, her gün için ardiye resmi 10 misline çıkarılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 3:38).

İktisat Vekâletinin sorumluluk alanına giren önemli bir kanun ise; 1 Ağustos 1921 tarihinde meclise sunduğu İhracat Rüsümün Kaldırılmasına Dair bir kanun teklifidir. İktisat Encümeni Muvazene-i Maliye Encümeni ile birlikte bir öneri hazırlayarak, bu kanunun kaldırılmasını istemiş ve görüşmeler sonunda kanunun kaldırılması kabul edilmiştir. Sorumluluğu ise Maliye Vekâleti ile birlikte üstlenmiştir.

İktisat Vekâleti'nin savaşın finansmanı konusundaki en önemli katkısı, Sovyetler Birliği'nden sağladığı dış yardım olmuştur. 6 Ekim 1920 tarihinde İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey Moskova'dan 1 milyon altın ruble getirmiştir. Savaşın bu zor döneminde vekâletinin sağladığı bu kaynaktan sonra, Moskova Anlaşması'nın resmi metni dışında 1921 ve 1922 yıllarında ülkeye bölüm bölüm 10 milyon altın ruble geldiğini görmekteyiz. Böylece ülkeye Sovyetler Birliği'nden 11 milyon altın ruble ve 100.000 lira değerinde külçe altın gelmiştir (Müderrişoğlu, 1990:546).

4.2. Tarımın Gelişmesi İçin Yaptığı Çalışmalar

Kurtuluş Savaşı'na kadar geçen sürede Anadolu'daki ekonomi tarıma dayalı bir yapı sergilemiştir. Dolayısıyla hükümetin en önemli gelir kaynağı tarımsal üretim sonucu tarım kesiminden elde edilen vergi gelirleri olmuştur. Özellikle savaşın finansmanının sağlanmasında alınan her gelir artırıcı tedbir öncelikle çiftçileri etkilemiştir. Tarım alanında yaşanan herhangi bir sorun ülke ekonomisini doğrudan etkilediğinden, İktisat Vekâletinin tedbir almasını gerektirmiştir.

Savaş öncesinde ve savaş sırasında tarım kesiminin durumu pek iç açıcı değildir. Ülkede ulaşım altyapısı yeterli olmadığından tarım ürünlerinin ticareti ülke içinde sınırlı kalmış, bununla birlikte savaş nedeniyle de tarım alanları zarar görmüştür. Üretimde kullanılan benzin, mazot gibi girdilerin gümrük nedeniyle pahalı olması, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkileyen diğer faktörlerdi.

Aynı zamanda halkın en gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve ordunun beslenmesini sağlayabilmek bu zor dönemde vekâletin ele aldığı konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sorunlar çerçevesinde İktisat Vekâletinin tarım konusunda birkaç hususa ağırlık verdiğini söyleyebiliriz: Makineleşme, Ziraat Bankasının daha etkin hale getirilmesi ve Ziraat Mektepleri'nin açılması.

Bu dönemde tarımsal örgütlenme tarım, orman ve hayvancılık alanlarında Umum Müdürlüğü, Baytar Umum Müdürlüğü ve Orman Umum Müdürlüğü kurulmuştur (Gürbüz, 1989).

1920 yılı bütçe görüşmelerinde Vekâletin hantal yapısı eleştirilmiş ve Vekâletteki ziraat memurlarının tarımın gelişiminde olumlu bir katkı yapmadığı vurgulanmıştır. Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan eleştiriler doğrultusunda, İktisat Vekâleti iktisadi politikada etkinliğini arttırabilmek ve tarımsal gelişimi hızlandırmak amacıyla, Avrupa'dan makine alımı için heyet yollamak istemiştir. Celal Bey (Bayar) İktisat Vekâleti aracılığıyla, ülkedeki çiftçilerin temin edemedikleri makinelerin ithal edilmesi gerekliliğini vurgularken, piyasanın sıkıntısını çektiği eksiklikleri aşağıdaki gibi sıralandığı görmekteyiz:

- 1- Traktör, pulluk gibi makinelerin eksikliği
- 2- Hayvan nalları (bunlar yurt dışından ithal edilmektedir)
- 3- Tarımda böcek koruyucu, öldürücüsü olarak kullanılan göztaşı

Celal Bey bunların hepsinin taksitle verileceğini ve İktisat Vekâletine bağlı olarak çalışan Ziraat Bankası'nın şubelerinin bunları satacağını belirttiikten sonra, bankanın bunları çiftçiye, hükümete mal olduğu fiyattan satılacağını söylemiştir.

Bu noktada vekâletinin çiftçiyi korumak ve daha da ilerlemesini sağlamak için makineleşmenin önemini vurgulanması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak Meclis'te bu heyetin gönderilmesi ve makinelerin alınmasına karşı çıkmış ve heyetin gönderilmesi reddedilmiştir. Gönderilme nedenleri olarak şunlar gösterilmiştir;

- 1- Yurt dışına döviz çıkmasını engellemek
- 2- Ülke ekonomisinin düzenlenmesi gerekliliği
- 3- Köylünün buğdayını, arpasını, diğer yetiştirdiği ürünleri satacak piyasanın öncelikle oluşturulması daha sonra buradan elde edilecek gelirlerle makinelerin alınması

Bu görüşmeler sırasında Birinci Dünya Savaşı döneminde yurt dışından ithal edilen tarım makinelerinin neden kullanılmadığı sorgulanmış, bunun üzerine Celal Bey bu aletlerin artık kullanılamaz hale geldiğinden çiftçilerin ihtiyaç duyduğu bu aletlerin bir an önce getirilmesi gerekliliğini vurgulamış, ancak önerisi meclis tarafından reddedilmiştir.

Tarımcılık konusunda İktisat Vekâleti ağırlıklı olarak Ziraat Bankası aracılığıyla etkin olmaya çalışmıştır, ancak savaş koşulları bankanın etkin çalışmasını güçleştirmiştir.

Meclisin 23 Nisan 1920'de çalışmasıyla birlikte, TBMM'nin nüfuzu altındaki topraklarda bulunan şube ve sandıkların idaresi görevi Ziraat Bankası'nın Ankara şubesine verilmiştir.

Ziraat Bankasının öncelikli görevleri arasında tarımı geliştirmek, yeni tarım aletleri ve araçları ithal etmek ve çiftçiye kredi vermek yer almaktaydı. Bununla birlikte bankanın kaynakları (15 milyon lira) günlük ihtiyaçlar için hükümet tarafından kullanılmıştır. Bu konu 2 Temmuz 1922 tarihinde Ziraat Bankası bütçe görüşmelerinde eleştirilmiştir. Öncelikle banka kaynağının hükümet tarafından kullanılması nedeniyle bankanın, hükümetin siyasi etkisinden kurtulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu eleştiriden anlaşılacağı üzere kurum bağımsızlığı ön plana çıkarılmıştır. Bu da bankanın İktisat Vekâleti'nin nüfuzu altından ayrılması gerektiği anlamına gelmektedir.

Görüşmelerde vekâletin ciddi eleştirilerle karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Kaynakların sınırlı olduğu bir ortamda, Celal Bey'in vekilliği döneminde getirilmek istenen tarım aletleri konusu yeniden gündeme getirilmiş, mevcut alet ve makinelerden optimum düzeyde yararlanılması gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Mevcut olanların hala kullanılmaması nedeniyle vekâlet yine eleştirilmiştir.

Ayrıca bankanın çiftçiye yardımcı olmadığı ve memurlardan oluşan bir kurum haline geldiği konusunda da eleştiriler yapılmıştır.

Vekâletin başarısız olma nedenini dönemin vekili Hasan Saka Bey, özetlemiştir. Her şeyden önce tarımsal alet ve makinelerin, çiftçiye Ziraat Bankası aracılığıyla taksitle dağıtılması konusunda başarılı olunmamasını, bankanın bu görevi yerine getirebilecek uzmanlara sahip olmamasında görmektedir. Ayrıca ülkenin tarımsal ihtiyacına, toprak yapısına uygun gelecek alet, edevat ve tarım politikasının tespit edilemediğini belirtmiştir.

Ayrıca Hasan Saka Bey, bozulan aletler için tamirhanelerin yapılamaması ve Ziraat Bankasının köylünün yapacağı üretimine de rehberlik etmediğini de kabul etmiştir.

Hasan Bey'in bu açıklamasından yola çıktığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Birincisi, ülkenin tarımsal ihtiyacına, toprak yapısına uygun aletlerin ve tarım politikasının tespit edilememesi İktisat Vekâletinin sorumluluğundadır. Kısacası vekâlet olarak başarısızlık kabul edilmiştir.

İkinci olarak Ziraat Bankası'nın çiftçiye yeteri kadar destek sağlayamaması, bunun sonucunda ekonominin belkemiği olan tarım sektörünün gelişme kaydetmese bile, gerileme sürecine girdiğini söyleyebiliriz.

Bu noktada seferberlik nedeniyle tarım kesiminde işgücündeki azalmayı, İktisat Vekâleti makineleşme gerçekleştirerek kapatmayı başaramamıştır.

Bu eleştiriler ışığında mecliste, Ziraat Bankası'nın İktisat Vekâleti'nden ayrılarak Maliye Bakanlığı'na devredilmesine dair bir takrir verilmiş ancak reddedilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 21:223).

1922 yılında İktisat Encümeni, Muvazene-i Maliye Encümeni ile tarım makinelerinde kullanılmak üzere yurt dışından ithal edilecek benzil, benzol, mazot, maden kömürü ile makine yağları, damızlık ve çift hayvanatı'nın gümrük resminden muafiyeti ile ilgili kanun teklifi hazırlamıştır. Meclis'te kabul edilen bu kanunla tarımsal üretimde kullanılan sözü edilen girdilerin çiftçilere daha ucuza verilmesi amaçlanmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 24:75-80).

Kanun tasarısının diğer bir amacı ise tarımsal üretimin arttırılmasıydı. Kanun tasarısı 24 Ocak 1923 tarihinde bir kez daha görüşülmüştür. Mahmud Esad Bey, tarımsal üretimin artmasına yardımcı olacak girdilerden gümrük vergisinin alınmasına karşı çıkmamaktadır. Aynı zamanda İktisat Vekâleti olarak gümrüğü gelir kaynağı olarak görmediğini ve gümrüğün sadece ülke ekonomisinin himayecisi olduğunu belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 26:492-493).

Kanun tasarısının görüşülmesi sırasında ülke ekonomisinin gelişmesi için hem tarımda, hem de sanayide makineleşmenin gerekliliği sık sık vurgulanmıştır.

İktisat Vekâleti savaşın sona ermesi ile tarımda makineleşme sürecini hızlandırmak amacıyla, Vekâlet, Clayton Kennedy öncülüğünde Chester grubuyla yaptığı tarım makinelerinin ithal edilmesine izin veren bir sözleşme (Alat ve Edevat Ziraiye Mukavelenamesi- 2.600.000 lira tutarında) imzalamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 28:147-154).

10 milyon lira sermayeli Alat ve Edevat Ziraiye Şirketi bu sözleşme kapsamında ve Ziraat Bankası'nın manevi şahsiyetinde kurulmuştur. Mahmud Esad Bey'in mecliste yaptığı konuşmada şirketin %40'ına Türk sermayedarların katılması halinde şirketin Türk şirketi olacağını, aksi taktirde Amerikan şirketi olarak faaliyet göstereceğini belirtmiştir.

Ayrıca vekâletin göstereceği bölgelerde 12 atölye açılacağı ve bu atölyelerde 50 Türk'ün çalışacağı kararlaştırılmıştır. Böylelikle ülkenin ihtiyaç duyduğu makinistlerin ve tamircilerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Gerek imzalanan sözleşme ile, gerekse kurulan şirketle tarımda makineleşme sürecinin hızlandırılarak üretimin arttırılması hedeflenmiştir. Mahmud Esad Bey makineleşmenin önemini şu sözü ile belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 28:150):

“Elimizdeki karasabanlarla dünya ziraat istihsalatının önüne dikilmemiz, çıkmamız imkan ve ihtimali mevcut değildir”

İktisat Vekâleti sınırlı olanaklarına rağmen tarımın ve bağıcılığın gelişmesi için de 2 okul açmıştır. Ayrıca Söğüt'te bağlara zarar veren bir böcek türü olan floksera'ya karşı Floksera Mektebi açılmıştır.

Savaş nedeniyle bazı bölgelerde tarımsal üretim azaldığından, çiftçilere destek verilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun için İktisat Vekâleti 300 bin

liralık bir kaynağı muhtaç durumdaki çiftçilere ayırmıştır. Öncelik de savaş ve isyan bölgelerinde zarar gören çiftçilere verilmiştir.

4.3. Ormancılığın Gelişmesi İçin Yaptığı Çalışmalar

İhracat Rüsümü Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, 4 Ekim 1920 tarihinde meclise Baltalık Kanun Lâyihası sunulmuştur. Bu kanun tasarısının hazırlanmasında gene İktisat Encümeni Muvazenei Maliye Encümeni ile birlikte çalışmış ve bu çalışmanın sonunda bir mazbata hazırlamışlardır (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:4:459-473 ve 487).

Baltalık, bir başka deyişle bir köyün odun gereksiniminin sağlanmasına izin verilen koruluk veya orman bölgesidir. Meclisin kabul ettiği ilk kanunlardan biridir. Kanun ile, bütün köylülere hane başına 20 dönüm üzerinden hesaplanarak ormanlar köy mülkiyetine tahsis edilmiştir. İktisat Vekâleti'nin bu kanunla hedeflediği birkaç iktisadi amacı sıralayacak olursak; köylünün savaşa katılmasını teşvik etmek (köylü kendisine tahsis edilen bölgeden ihtiyacını karşılayarak geçinebileceği kadar gelir elde edecekti) ve yoksul köylünün miri arazide yer alan ormanlara girmesinin engellenerek buradaki ormanların korunmasının sağlanmasıdır.

Her bir hane için 20 dönüm ile sınırlandırılmasının nedeni ise; iktisadi bir değer taşıyan (odun, kömür ve kereste) ormanların daha fazla tahrip olmasını engellemektir. Kanun ile belirtilmemiş olsa da kanun ile İktisat Vekâleti, buradan elde edilecek odun, kömür ve kereste üretim miktarını arttırarak daha fazla ihracat resminin alınmasını hedeflemiştir. Çünkü ormanlardan elde edilen üretimin önemli bir kısmı ihraç edilmekteydi.

Ancak Baltalık Kanun'un uygulamasında bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Dönemin İktisat Vekili Mahmud Esad Bey 29 Ocak 1923 tarihinde mecliste yapmış olduğu konuşmasında, adı geçen kanundan herkesin faydalanmadığını; buna neden olarak da kanunun tam anlamıyla eksiksiz uygulanabilmesi için, Nafia ve İktisat Vekâletleri memurlarıyla birlikte kaza ve livaların mahalli memurlarından oluşan bir heyetin oluşamamış olmasını göstermektedir. Sözü edilen kanunun ormanlara ekonomik anlamda zarar vereceğinden kaldırılmasını teklif etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 27:56-62).

İktisat Vekâleti'nin bütçesi görüşülürken dönemin İktisat Vekili Celal Bey'in ormanlarla ilgili olarak yapılan çalışmalara da değindiğini görmekteyiz. Bazı bölgelerde orman satışı yapılmış ve yapılan satışlar sonucunda fiyatların yükseldiği gözlenmiştir. Celal Bey, bazı sancaklarda vekâlet aracılığıyla satışlar sonunda elde edilen gelirlerin 4-5 bin lira arttığını, ancak ülkede büyük sermayedarlar olmadığından küçük sermayedarların orman iltizamına dahil edildiğini belirtmiştir. Ayrıca orman mıntıklarının küçülterek ufak miktarda metreküp üzerine müzayedeler yapılmıştır.

İktisat Vekâleti'nin ormancılık alanında bu sorunlarla karşılaşmasının iki önemli nedeni vardır. Birincisi ülkede yeteri kadar hızar haneleri fabrikalarının olmaması, ikincisi ise; mevcut olan tesislerde çalışan işçilerin büyük çoğunluğunun seferberlik nedeniyle askere alınmasıdır. Bu faktörler nedeniyle iktisadi anlamda önemli bir değer taşıyan ve gelir sağlayan ormanlardan yeterince yararlanılamamıştır.

4.4. Hayvancılığın Gelişmesi İçin Yaptığı Çalışmalar

Vekâletin hayvancılıkla ilgili olarak karşılaştığı en önemli sorun; savaş ve veba nedeniyle hayvan sayısının azalmasıdır. Özellikle veba sorunu İktisat Vekâletini önemli ölçüde uğraştırmıştır. Hayvan sayısındaki azalma doğal olarak devletin önemli bir gelir kaynağı arasında yer alan Ağnam vergisinden elde edilen gelirden azalmaya yol açmıştır. Bunun için vekâlet, çift hayvanlarını ve damızlık hayvanları etkilediğinden özellikle vebaya karşı mücadeleye başlatmıştır.

Vekâletin karşılaştığı sorunlar bunlarda da sınırlı kalmamıştır. Veba ilk çıktığında elde yeteri kadar serum olmadığından, Vekâlet hastalıkla mücadelede yetersiz kalmıştır. 2 ay sonra serumun tedarik edilmesine rağmen hayvanların %75'i vebadan etkilenmiştir. Sorunlar devam etmiş ve vekâlet yeterli mali kaynağa (200-300 bin lira arası) sahip olamadığından, hayvanların büyük bir çoğunluğu itlaf edilememiştir.

Bu sorunlara rağmen 11 ay boyunca eldeki olanaklarla hastalıkla mücadele edilmiş ve 100.000 den fazla hayvana serum ve bir miktar safra zerk edilmiştir.

Savaş döneminde hayvancılığı etkileyen en önemli karar; 27 Kasım 1920 tarihinde Ağnam Resminin bir misli daha fazla alınması ile ilgili kanun olmuştur. Savaşın giderleri, gelirleri karşılayamadığından bu verginin arttırılması düşünülmüştür. Ancak mecliste kanun görüşmeleri sırasında, halkın üzerine daha fazla yük bindirilmemesi gerektiği vurgulanmasına rağmen kanun meclisten geçmiştir.

4.5. İşçi Hakları Konusunda Yaptığı Çalışmalar

İktisat Vekâleti'nin bu zor dönemdeki en önemli çalışmalarından biri de maden işçilerinin hakları ile ilgili hazırladığı kanun tasarılarıdır. Bu tasarılarından birincisi sadece Zonguldak ve Ereğli'deki kömür ocaklarında çalışan işçiler ile ilgili olsa da, 1930'lu yıllarda tüm işçilerin sosyal haklarını düzenleyecek kanunun ilk nüvesi oluşturması açısından önemlidir.

18 Nisan 1921 tarihinde yürürlüğe giren "Zonguldak ve Ereğli'de Kömür Tozlarının İşçi Çıkarına Satışı Hakkındaki Kanun" ile maden kömürü tozlarının işçilerin yararı gözetilerek satılması amaçlanmıştır. Maden işçilerinin

çok düşük ücret almaları kanunun çıkarılmasındaki en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunun ikinci maddesi ile kömür tozların satışından elde edilecek gelir Amele Teşkilatı'nın hizmetine sunulacak ve bu gelirin sermaye olarak bu teşkilata ait olması ön görülmüştür. Kömür tozları İktisat Vekâleti'nin kontrolü altında müzayedeye başvurulmadan satılacak ve buradan elde edilecek gelir Amele Heyeti adına Ziraat Bankası'na verilecektir (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:10:25-32)

İktisat Vekili Celal Bey, kanunun görüşülmesinde yurtdışındaki işçilerin sosyal hayatının ve sosyal güvencesinin olduğunu, ülkemizde işçilerin bu haklara sahip olmadığını belirtmiş; Amele Teşkilatının kömür tozlarının satışından elde edilecek gelirle maden okulları ve hastane yapacağını söylemiştir. Vurguladığı diğer bir husus ise; kanun ile düzenli bir işçi hayatının kurulacağını ve bunun madenlerimiz için gerekli olduğudur.

Bu noktada belirtilecek husus, İktisat Vekâleti kanun ile hem vekâletin ve ülkenin kısıtlı imkanlarıyla işçi güvenliğini sağlamaya çalışırken, hem de madenlerdeki üretimden işçiye bir pay verilerek maden üretiminin artırılmasını hedeflediğini söyleyebiliriz.

İktisat Vekâleti maden işçileri ile ilgili bir çalışma daha yapmıştır. Öncelikle İktisat Encümeni "Maden Amelesi Hakkında Kanun Layihası" ile maden işçilerinin hakları ile ilgili daha geniş çapta düzenlemeler yapmıştır. İlk çıkan kanun daha çok ücret artışıyla ilgiliyken bu kanun tasarısı ile ilk kez işçilerin sağlık koşullarının iyileştirilmesi (hastane, hamam vb.) gündeme gelmiştir. Kanun aynı zamanda angaryanın kaldırılması ve işçilerin emeklerinin karşılığını alması ile ilgili düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt:10:196-222).

Her ne kadar kanunun uygulama alanı Zonguldak ve çevresindeki maden ocaklarında çalışan işçileri kapsamış olsa da, bu kanun ile İktisat Vekâleti işçi hayatını, maddi hayatını ve varlığını tanzim etmektedir.

Kanunun birinci maddesine göre İktisat Vekâletinin öncelikli görevi, maden ocaklarında çalışan işçilerin gecelemleri ve dinlenmelerini sağlamak için düzenleme yapmaktır. Bu düzenlemeler çerçevesinde işçi koşulları ve hamam inşasından ocak amirleri sorumlu olmuştur.

İkinci madde ise, işçinin zorla çalıştırılması ve 18 yaşından küçüklerin maden ocaklarında sağlık koşulları göz önüne alınarak istihdamı yasaklanmıştır.

Üçüncü madde ile artık vekâletin işçi birliğinin kurulmasını teşvik ettiği görülmektedir. Ayrıca bu madde ile her madenci çalıştırdığı işçinin ücreti ile ilgili defter tutmaya mecbur tutulmuştur. Tutulacak bu defterler hem Amele Birliği müfettişi hem de İktisat Vekâleti memuru tarafından incelenmesi için ibraza mecbur olmuştur.

Dördüncü madde ile Amele Birliği Yardım/Yardımlaşma Sandığı kurulması kararlaştırılmıştır. Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilere ekonomik ve sosyal yardım sağlamak amacıyla kurulacak bu sandık için, ücretlerden %1'den az olmamak koşulu ile kesinti yapılmasına karar verilmiştir.

Bu madde ile ayrıca işçilerin ücretlerinin belirlenmesinde pazarlık gücü sağlamıştır.

Beşinci ve altıncı madde ile de, işçilerin kullandıkları alet edevatıyla ilgili zararın maden sahibi tarafından karşılanması ve tüm işçiler için hastane kurulması karara bağlanmıştır.

Yedinci madde de ise, kaza sonucu sakat kalan veya ölen işçi için ailesine tazminat ödenmesini zorunlu kılarken, sekizinci madde ile ilk kez çalışma saatleri 8 saatle sınırlandırılmıştır. Ancak 8 saat üzerinde işçi çalıştırıldığı takdirde 2 kat ücrete tabii mesai verilecektir.

On birinci madde ile İktisat Vekâleti bu işçiler için asgari ücret belirlemede yetkili kılınmıştır.

Sonuç olarak; kanunun uygulanmasında İktisat Vekâleti Adliye Vekâleti ile birlikte çalışırken, önemli ölçüde Ereğli ve civarındaki madenlerde çalışan işçilerin haklarını korumada yetki sahibi olmuştur.

5. Diğer Kurumsal Çalışmaları ve Gelişmeler

İktisat Vekâleti'nin yukarıdaki çalışmalarının yanı sıra diğer iktisadi faaliyetlerde de kanun tasarılarını meclise sunduğunu ve ekonomik durum ile ilgili olarak hazırladığı ankettir. Kanun tasarılarından en önemli ve ilginç olanı, "Yerli Kumaş Kullanma Zorunluluğu Tasarısı"nın meclise sunulmasıdır (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:10:428-448 ve Cilt:11:13-27).

İktisat Encümeni, 30 Aralık 1920 tarihinde Yerli Kumaş ve Elbise Kullanımını teşvik etmek için mazbata hazırlamıştır. Encümenin hazırladığı mazbata ile sınırlı olan gelirin yurt dışına çıkmasını, yabancı kumaş ve elbise almayarak engellenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle iktisadi anlamda ülkede üretilen kumaşların yabancı kumaşlara ikamesi söz konusu olmuştur.

Ekonomik bağımsızlığın gerçekleşmesi için yurt dışından ithal mal yerine, yurt içinde üretilen mallara vurgu yapılmıştır. Tasarıdan önce ithal edilen elbise ve kumaş ucuza geldiğinden, ülke içi üretim ihmal edilmiştir.

Ülkeden pamuk, yapağı, tiftik yurt dışına ihraç edilirken bu hammaddeler ülkemize daha sonra elbise olarak geri dönmekteydi. Ülke içinde yeteri kadar dokuma tezgahlarının olmaması ve mevcut olan tezgahların kapitülasyonlar nedeniyle, iktisadi anlamda serbestçe ülkeye giren kumaş ve elbiselerle rekabet edememesi, bu kanun tasarısının hazırlanmasına yol açmıştır.

20 Haziran 1921 tarihinde İktisat Vekâleti kanunun görüşülmesi için tasarımı meclise sunmuştur. Dönemin İktisat Vekili Celal Bey, kanunun meclis tarafından kabul edilmesini istemiştir. Celal Bey, konuşmasında vekâletin ülkenin iktisat politikasının sanayinin korunarak gelişmesi gerekliliğini vurgularken, Avrupa rekabetine karşı çıkarılacak kanun ile yerli üreticinin korunacağını söylemiştir.

Mahmut Celal Bey bu yasa tasarısının gerekçesini, ülkemizde hammaddenin bol olduğunu ve Anadolu'nun birçok yerinde ilkel biçimde de olsa sanayi tesislerinin olduğunu, bu nedenle bu tesislerde hammaddenin işlenerek yurt dışına para akışının önlenmesi olarak açıklamıştır.

Tasarının en can alıcı bölümü birinci maddedir. Büyük Millet Meclisi üyeleriyle bütün hükümet memurları ve görevlileri ve ilmiye sınıfı imamları, hatipler, polis, jandarma, meclis idare amirleri, belediye başkan ve üyeleriyle genel meclis üyeleri, kadın ve erkek öğretmenler ve yatılı okul öğrencileri yerli elbise giymeye mecbur tutulmuşlardır.

İkinci madde ile orduda da yerli kumaş kullanımı zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca bu madde de, ordunun ihtiyaç duyduğu kumaşların cinsini ve miktarını Milli Savunma Bakanlığınca ve İktisat Vekâletince tetkik edilip, her sene Bakanlar Kurulu tarafından karara bağlanması kararlaştırılmıştır.

Diğer maddeler ise ceza yaptırımları ve kanunun uygulama kuralları ile ilgilidir.

Birinci maddede vekâlet kanun tasarısı ile sadece belirli bir kesime yerli kumaş kullanımını zorunlu kılarken, halk bunun dışında bırakılmıştır. Halka örnek olması için görevlilerin yerli kumaş kullanımını yaygınlaştırması vekâlet tarafından düşünülmüştür.

Görüşmeler sırasında İktisat Vekâleti'ne yapılan en önemli eleştiri, ülkedeki sınırlı sayıdaki tesislerin kumaş ve elbise taleplerini karşılayıp karşılayamayacağıdır. Arzın yeterli olmaması nedeniyle de kaçakçılığın ve vurgunculuğun artacağı endişesi mecliste hakimdir. Bu endişenin nedeni; kaçakçılık ile birlikte elde edilecek gümrük gelirlerinin azalması endişesidir. Celal Bey ise tam aksi görüşle, ülkenin birçok yerinde dokuma sanayinin olduğunu ve ülke içindeki üretimin talepleri karşılayacağını savunmuştur.

Kanun tasarısına getirilen bir eleştiri ise; Sanayiye Teşvik Kanunu'ndan sonra böyle bir kanun çıkarılmasının daha doğru olacağı şeklindedir. Başka bir eleştiriye göre ise de, ülkede fabrikalar olmadan bu kanunun uygulanamayacağı biçimindedir. Sonuç olarak getirilen tüm bu eleştiriler kanunun uygulanabilir olup olmaması ile ilgilidir.

Kanun tasarısında ki eksik ve ilginç bir yön ise, ithal kumaşın ülkeye girmesi yasaklanırken, herhangi bir gümrük tarifesinin gündeme gelmemesidir. Ülke içinde yeteri kadar talebi karşılayacak üretim yapısının olmaması da, kanunun uygulama yönünden eksik diğer bir yönüdür.

Bu faktörlerden dolayı kanun tasarısı İktisat ve Adliye Encümenlerine sevk edilmiştir. Kanun ile ilgili çalışmalar 1930'lu yıllara kadar askıda kalmıştır. İktisat Vekâleti bu dönemde bu kanunu meclisten geçiremedi de, bu tasarı 1930'lu yıllarda yerli malı kullanımını teşvik etmek amacıyla gene kendisinin ön ayak olacağı "Yerli Malı Haftası"na temel oluşturmuştur.

Aynı yıl vekâletin bir anket çalışması yaptığını ve bunu yayınladığını görülmektedir.

İktisat Vekâleti, savaş sırasında düşman işgali altında olan İstanbul, İzmir, Adana, Bursa ve Balıkesir şehirleri dışında kalan şehirlerde sanai işletmelerin sayısı, buralarda çalışan işçi sayısını öğrenebilmek amacıyla bir tamim göndermiştir. Bu tamim sonucunda derlenen bilgileri (1921 Sanayi Sayımı) incelediğimizde ağırlığın mensucat sanayisinde olduğu ve dolayısıyla en çok işçinin de bu alanda çalıştığı görülmektedir. Avrupa ve büyük kentlerdeki diğer sanayi tesisleri ile kıyaslandığında bu işletmelerin büyük çoğunluğu küçük ölçekli işletmelerdir. Özellikle mensucat ve deri sanayileri daha çok el tezgahları biçimindedir.

Bu açıdan bakıldığında; İktisat Vekâleti'nin bu anketi düzenlemekteki birinci amacının öncelikli olarak Milli Hükümet'in kontrolü altındaki bölgelerin iktisadi varlığını tespit etmek, buna bağlı olarak sanai politikayı belirlemek olduğu görülmektedir (Eldem, 1994:173).

Tablo 1: 1921 Yılında İktisat Vekâletinin Düzenliği Anket

Sanayi	Kuruluş Sayısı	Çalışan Sayısı
Mensucat Sanayi	20057	35316
Deri Sanayi	5347	17964
Maden sanayi	3273	8021
Gıda Sanayi	1273	4493
Toprak Sanayi	704	3612
Kimya Sanayi	337	802
TOPLAM	30991	70208

Kaynak: Eldem, 1994:173-174

Yasa tasarısı ile gene vekâletin yaptırdığı anket arasında paralellik göze çarpmaktadır. Anket sonucuna bakıldığında, bir kurum olarak İktisat Vekâleti'nin ekonomiye yön vermek istediği açıkça görülmektedir. Yerli malının kullanımını teşvik ederek ülkedeki yerli dokuma sanayinin gelişimine öncülük etmekte, yabancı mallara ödenen döviz miktarını azaltmaya çalışmakta ve en önemlisi sanayinin yurt dışından gelen mallara karşı korunmasını gündeme getirmiştir. Savaş yıllarında bu kanunu İktisat Vekâleti'nin çıkarması, 1930'lu yıllarda yerli malı kullanımının teşvik edilmesi ve sanayinin korunması ile çalışmalarına temel teşkil etmiştir. Kısacası bir kurum olarak İktisat Vekâleti 1921 yılında 1930'lu yıllarda izlenecek politikalara zemin hazırlamıştır ve ekonominin izleyeceği rotayı belirlemiştir.

6. Deęerlendirme

Üç yıllık dönem içinde her ne kadar İktisat Vekâleti bir çok kanunun çıkmasını sağlamışsa da, Vekâlet olarak ekonomi üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Tarım, ormancılık, hayvancılık, ticaret faaliyetlerinde uyum sağlamada zorluk yaşamıştır. Bunun nedeni ise; bütçeden vekâlete ayrılan payın iktisadi politikaları yönlendirmede yetersiz kalmasıdır. Savaş nedeniyle ülke kaynaklarının önemli bir kısmı ordu emrine verildiğinden bütçeden İktisat Vekâletine büyük bir pay ayrılmamıştır. Savaş ekonomisi koşulları altında İktisat Vekâleti faaliyet göstermeye çalışmıştır. Ancak bu faaliyet sınırlı kalmıştır. Bu nedenle İktisat Vekâleti'nin toplam giderler içinde payı sadece %2 iken Maliye Vekâleti'nin ise %10 idi (Bütçenin toplam gideri 63.018.354 liradır).

Tablo 2: 1920 Yılı Bütçesine Göre İktisat Vekâletinin Gideri (A Cetveli)

Fasıl		Giderler
272	Maaşlar	6853
273	Araç ve Gereçler	2275
277	Maaşlar	141218
278	Araç ve Gereçler	9620
279	Çeşitli Masraflar	49150
280	Küçük Giderler İçin Ayrılan Para	2000
281	Yardım	10000
282	Teşvik ve Tedavi Masrafları	11680
283	Orman Mektepleri Maaşları	544
284	Masraflar	2796
285	Mektepler ve Ziraat Maaşları Masrafları	4285
286	Masraflar	12000
287	Maaşlar	3670
288	Masraflar*	22558
292	Maaşlar	6923
293	Masraflar	38365
301	Memurların ve müstahdemlerin ödenekleri	577300
303	Çekirge itlafı masrafları	12000
304	İhtiyaç sahibi çiftçilere verilen tohumluk masrafı	351684
	TOPLAM	1264921

*: Ankara'da yeni açılan Ziraat Mektebi ve Söğüt'te açılan bağcılık okulunun maaşları ve masrafları

Tablodan da anlaşılacağı gibi bakanlığın bütçesi 1264921 lira olmuştur. Bunun 736508 lirası maaşlara harcanmaktadır ki bu ayrılan bütçenin %58,23'üne tekabül etmektedir. Bütçenin geri kalanına bakıldığında vekâletin sorumlu olduğu tarım, ticaret, madencilik, hayvancılık ve ormancılığın gelişimine %33,5 (423729 lira), Orman ve ziraat mekteplerine ayırabildiği pay sadece %2,17 (27387 lira) olmuştur.

Bu bütçe yapısı nedeniyle, İktisat Vekâleti'nin kurumsal yapısına ciddi eleştiriler getirilmiştir; her şeyden önce bütçesinin çoğu maaşa giden bir yapıyla, savaş döneminin içinde bulunduğu da hatırlanırsa başarılı bir iktisadi politikanın sürdürülmesi mümkün değildir. Özellikle vekâlette görev alan ziraat memurlarının, ekonominin belkemiği pozisyonunda olan tarımın verimliliğinin artırılması konusunda, tarımdaki sorunlara çare aranmada

yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Bu durum vekâletin beşeri sermaye yani nitelikli eleman istihdam etme konusunda yaşadığı sorunu göstermektedir.

Bütçedeki bu yetersizlik nedeniyle, İktisat Vekâleti'nin ülkenin iktisadi politikalarını tespit etmek ve bunları yürürlüğe koymaya yönelik çalışmaları sonraki yıllara kalmıştır.

Bugünkü ekonomik veriler ışığında İktisat Vekâleti'nin planlı bir iktisadi programı ortaya koyamadığı ve mevcut ekonomik altyapıyı güçlendirme çabasına rağmen başarılı olamadığı açıkça görülmektedir. Eldeki kaynaklarla vekâletin bunu gerçekleştirebilmesi de mümkün değildi. Bu olumsuzluklara rağmen, vekâletin elindeki kıt kaynakları optimum düzeyde kullanmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Özellikle tarımda makineleşme konusu bu dönemde daha fazla önem kazanmış ve maden işçileri ile ilgili yapılan düzenlemeler de 1930'lu yıllarda vekâletin hazırladığı işçi yasası ile kanuna da temel oluşturmuştur. Son olarak da “Yerli Malı Haftası” ile ilgili çalışmaların da temeli gene vekâlet aracılığıyla bu dönemde atılmıştır.

Gerek milli mücadele sırasında İktisat Vekâleti'nin kurulması, gerekse savaş sonrasında kurum olarak varlığını devam ettirmesi hükümetlerin iktisadi politikalarında daha etkili olmayı amaçlayan bir arayışı bize ispatlamaktadır.

Sonuç olarak; kurumlar North'un da ifadesiyle ekonominin uzun dönemdeki performansının altında yatan belirleyici bir unsurdur (North, 2002:139). Çünkü yürürlüğe koyacağı her karar bir kurum olarak ekonominin uzun dönemdeki performansını doğrudan etkileyecektir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik politikaları yönlendirmek için gerekli kurumsallaşma yönündeki ilk adım, ülkemizde 1920 yılında kurulan İktisat Vekâleti'nin kurulmasıyla başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aybars, Ergün (1986), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:32, İzmir
- Boratav, Korkut (2005), Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002, İmge Kitabevi, Ankara
- Çavdar, Tevfik (2003), Türkiye Ekonomisinin Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara
- Eldem, Vedat (1994), Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Gürbüz, Mustafa (1989), Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'nın Tarihi Gelişimi, TODAİ Uzmanlık Tezi, Ankara
- Müderrişoğlu, Alptekin (1990), Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara
- North, Douglass C. (2002), Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, Sabancı Üniversitesi, İstanbul
- TBMM Zabıt Ceridesi (1941), Devre:1, İçtima Senesi:1, Cilt:3, Birleşim 41-60, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1942), Devre:1, İçtima Senesi:1, Cilt:4, Birleşim 61-79, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1958), Devre:1, İçtima Senesi:2, Cilt:10, Birleşim 21-40, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1958), Devre:1, İçtima Senesi:2, Cilt:11, Birleşim 41-60, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1959), Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt:21, Birleşim 61-80, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1960), Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt:24, Birleşim 121-140, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1960), Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt:26, Birleşim 161-180, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1960), Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt: 27, Birleşim 181-201, TBMM Matbaası, Ankara
- TBMM Zabıt Ceridesi (1961) Devre:1, İçtima Senesi:4, Cilt: 28, Birleşim 1-20, TBMM Matbaası, Ankara
- Tezel, Yahya S. (2002), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Toprak, Zafer (1982), Milli İktisat 1908-1918, Yurt Yayınları, Ankara
- Toprak, Zafer (2003), İttihad-Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik, Homer Kitabevi, İstanbul